

Izvirni znanstveni članek (1.01)

BV 73 (2013) 3, 415—422

UDK: 272-42:17.023.33

Besedilo prejeto: 05/2013; sprejeto: 08/2013

Tadej Strehovec

Medgeneracijski genocid kot utopična rešitev sodobnih družbenih napetosti

Povzetek: Danes obstajajo različne oblike genocidov. Poleg nasilja zoper etnične, verske, rasne ali narodne skupine obstaja tudi tako imenovani medgeneracijski genocid, ki temelji na kriteriju ločevanja ljudi v generacijske skupine. Nasilje zoper nerojene in zoper ostarele ljudi je ena od značilnosti sodobne zahodne družbe. Iskanje in razumevanje vzrokov takšnega nasilja je prvi pogoj za vzpostavljanje mirnega medgeneracijskega sožitja.

Ključne besede: bioetika, človeški zarodek, umetna prekinitve nosečnosti, evtanazija, krščanstvo, katoliška etika, moralna teologija, genocid

Abstract: **Intergenerational Genocide as a Utopian Solution to Modern Social Tensions**

There are various forms of genocide in modern society. In addition to the violence against ethnic, religious, or racial groups, it is possible to define a special form of violence called intergenerational genocide. It is based on the criterion of assigning people to different generational groups. The "hidden" violence against the unborn and elderly people is one of the characteristics of modern Western society. Finding and understanding the causes of such violence is a precondition for peaceful intergenerational relations.

Keywords: bioethics, human embryo, abortion, euthanasia, Christianity, Catholic ethics, moral theology, genocide

Za razumevanje genocida kot namenskega in sistematičnega uničenja cele etnične, verske, rasne ali narodne skupine ali njenega dela je treba izhajati iz obstoječih zgodovinskih in akademsko uveljavljenih okvirov. Zgodovinsko gledano, najpogosteje govorimo o genocidu v tako imenovanem klasičnem pomenu, kakor se je to zgodilo na primer pri Armencih v Turčiji, pri Judih v nacizmu, muslimanom v Srebrenici, prebivalcem Kambodže za časa Rdečih Kmerov in Tutsijem v Ruandi, ki so jih pokončali Hutujci. Znano je, da se genocidi niso končali z drugo svetovno vojno – očiten zgled tega so tudi množični zunajsodni poboji nasprotnikov komunističnega režima pri nas leta 1945 – niti s padcem berlinskega zidu. V zadnjih desetletjih se navedenim zgledom nasilja ob stran postavlja še neka druga vrsta genocida oziroma nasilja: to je nasilje, ki se najpogosteje izvaja v okviru tako ime-

novane demografske politike, v imenu tako imenovane »reproduktivne svobode« in »reproduktivnih pravic«. Tovrstna oblika genocida, ki je pogostokrat spregledana, se kaže v tihi odstranitvi milijonov nerojenih otrok iz naše družbe in iz našega sveta. Rezultat takšne demografske politike oziroma zavzemanja za prej omenjene pravice je tudi nastop tako imenovane demografske zime, ki se zlasti v Evropski uniji in v Sloveniji kaže v izjemno nizki rodnosti, ki ima zelo negativne posledice na socialnem in na gospodarskem področju. Temu je mogoče dodati tudi problem »moralnega okrivljenja« na tisoče oziroma milijone odraslih, ki so si z omenjenim nasiljem obremenili vest in se z vidika judovsko-krščanskega vrednostnega sistema »moralno kompromitirali«. Posledica takšnega »okrivljenja« je lahko zmanjšana sposobnost posameznika, da svoje življenje prilagodi judovsko-krščanskemu vrednostnemu sistemu. Ključno vprašanje, ki se ob tem zastavlja, je, kje so današnji izvori tovrstnega genocida oziroma nasilja.

1. Demografski izzivi in odstranitev življenja

Demografska konferenca, ki jo v Ljubljani že nekaj let organizira Inštitut Jožef Štefan, posveča svoje delo preučevanju različnih vidikov in vzrokov nizke rodnosti, s katero se sooča Slovenija in ves zahodni svet. Udeleženci omenjene konference so v zadnjih letih izpostavili različne razloge za demografsko zimo: od spolne revolucije, emancipacije in vsesplošnega dostopa do kontracepcije do redefinicije družine in promoviranje tistih življenjskih slogov, ki so manj odprti za življenje, pa vse do zvišanja ekonomskega standarda in manjšega vpliva religije na družbo. Strah pred demografsko eksplozijo sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja je botroval nastanku različnih nacionalnih in globalnih politik, s pomočjo katerih se je človeštvo lotilo omejevanja naraščanja prebivalstva. Skokovito naraščanje svetovnega prebivalstva je bilo posledica zmanjšane umrljivosti otrok, boljše zdravstvene oskrbe in boljše preskrbljenosti z zdravo hrano in vodo. Svetovno prebivalstvo je naraslo do takšne mere, da ne bo na voljo dovolj naravnih virov in da se bo s tem povečala možnost nasilnih konfliktov in okoljevarstvenih kriz. Ta ideja je botrovala nastanku politik, ki so poleg promoviranja opismenjevanja žensk in izboljšanja socialnega, zdravstvenega in šolskega sistema odprle vrata tudi drugim praksam: v imenu tako imenovane reproduktivne svobode na j bi omogočile bolj ali manj brezplačen dostop do postopkov umetne prekinitve nosečnosti oziroma do uporabe tako imenovane abortivne kontracepcije. Omenjeni postopki so bili razumljeni na eni strani kot del prizadevanj za uresničevanje osebnostnih pravic (pravica do svobode odločanja), na drugi strani pa skupaj s sterilizacijo kot del strategije za zmanjševanje rodnosti. Po podatkih Human Life international je od leta 1960 dalje po vsem svetu samo v okviru medicinskih postopkov umetne prekinitve nosečnosti izgubilo življenje prek 2,1 milijarde nerojenih otrok. Za ilustracijo velja omeniti, da je druga svetovna vojna zahtevala med petdeset in petinšedeset milijoni žrtev. Slovenija je že leta 1952, za časa tedanjega totalitarnega sistema, legalizirala postopke umetne prekinitve nosečnosti. Od uzakonitve ome-

njenih postopkov pa do danes je na področju Slovenije izgubilo življenje okoli sedemsto tisoč nerojenih otrok. Ob tem povejmo, da so v to število zajeti tudi otroci, katerih življenje se je končalo z uporabo abortivnih kontracepcijskih sredstev in v postopkih zdravljenja z biomedicinsko pomočjo.¹

Ni nenavadno, da je v današnji slovenski družbi govor o tako imenovanem genocidu nerojenih otrok zelo občutljiva tema. Razlogi za takšno občutljivost in tabuizacijo so različni. Na eni strani se ni mogoče znebiti vtisa, da govorimo v teh primerih o nerojenih človeških osebah in o občutkih krivde (postabortivni sindrom), ki je navzoč pri vedno večjem deležu prebivalstva, na drugi strani pa je sodobni človek vpet v tako imenovano sekularno in liberalno socialno agendo, ki v reproduktivnih pravicah in v umetni prekinitvi nosečnosti ne vidi samo pravice, kakor je to zapisano v 55. členu slovenske ustave, temveč tudi simbol sekularne, emancipirane, svobodne in moderne družbe. Zato ni čudno, da se govor o tem pogostokrat kar spregleda in celo utiša. Najbolj očiten primer takšne tabuizacije in nestrpnosti je pokazala razprava v državnem zboru marca 2013, ko je poslanka Tamara Vonta, tedanja predsednica Komisije za peticije in človekove pravice, avtoritarno kršila pravico do svobode govora in odvzela besedo trem državljanom, ki so izpostavili problem sovražnega govora do nerojenih žensk, problem *gender-cida* – splava deklic v različnih državah po svetu – in problem nasilja nad nerojenimi otroki.²

Zanimivo je, da problema genocida ni mogoče omejiti samo na problematiko umetne prekinitve nosečnosti, demografije in demografske zime. Treba ga je povezati z vprašanjem družbenega odnosa do starejših in do bolnih. Tudi na tem področju se srečujemo s problemom novih oblik medgeneracijskega nasilja, ki ga nekatere države legalizirajo v imenu pravice do dostojanstvene smrti oziroma evtanazije in asistiranega samomora. To je fenomen, ko kapitalsko in delovno uspešne generacije ne želijo samo (deloma) izključevati nerojenih generacij, temveč svoje delo (nezavedno) usmerjajo v izključitev tistih, ki so oslabei in ne ustrezajo kriterijem kapitala in potrošništva. Slovenska družba nikakor ni izvzeta iz tega problema. Čeprav je slovenska družba še vedno travmatizirana z izkušnjo medvojnega in povojnega nasilja, pa nevarnost ponovitve nasilja ni izključena. Slovenska država je resda del evropskih integracij in mednarodnih sistemov za zaščito človekovih pravic, vendar to ne pomeni, da se v njej ne morejo prebuditi nove oblike genocidnega nasilja. Zato se je v naši državi mogoče strinjati s tistimi, ki na vprašanje, ali se v Sloveniji lahko ponovi medvojno in povojno nasilje, odgovarjajo z besedami, da je to možno ali celo verjetno, vendar ne več na politični oziroma religiozni ravni, temveč na tako imenovanem medgeneracijskem nivoju. To so torej genocidi, ki se ne izvajajo več samo na ravni rasnih, verskih in političnih kriterijev, temveč tudi na ravni kriterija generacije, ki ji človek pripada. Termin »med-

¹ V Sloveniji je po podatkih Inštituta za varovanje zdravja med letoma 1979 in 2011 v postopkih umetne prekinitve nosečnosti izgubilo življenje nekaj več kakor tristo enainosemdeset tisoč nerojenih otrok (Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije 2010).

² Omenjeni incident se je zgodil na seji Komisije za peticije in človekove pravice v državnem zboru dne 15. 3. 2013 v Ljubljani.

generacijski genocid« zato označuje nasilje, ki ga danes uveljavljene opredelitve genocida še ne vključujejo, se pa kaže na relaciji mladi in zdravi ter ostareli in bolni, in med že rojenimi in nerojenimi.

2. Mimetično ozadje medgeneracijskega genocida

Iskanje vzrokov generacijskega genocida v človeški zgodovini daleč presega deskriptivno analizo. Omenjeni fenomen je treba umestiti v iskanje odgovora na ključno vprašanje, zakaj v sodobni evropski družbi, za katero vemo, da ima izjemno izostren čut za človekove pravice in pozna številne mednarodne sisteme za preprečevanja nasilja, še vedno obstajajo družbene skupine, ki so nezaščitene zgolj zaradi generacijskega okvira, kateremu pripadajo (npr. nerojeni), ali postajajo vedno bolj izpostavljene (starostniki, bolni in revni). V iskanju odgovora na to vprašanje je mogoče najti različne odgovore in razlage. Ena od aktualnejših je zagotovo razlaga, ki je povezana z ideje tako imenovanega mimetičnega nasilja. Ta pojem v svojih delih izvrstno opisuje antropolog in klasični filolog René Girard. Izpostavlja hipotezo, da religija ni družbeni pojav, temveč je družba verski pojav, in to kot oblika omejevanja (mimetičnega) nasilja (Jacob 1999, 145–151). V luči te hipoteze je v svojih delih analiziral temeljne grške mite in jih soočil s svetopisemskimi besedili, kakor na primer s pripovedjo o grešnem kozlu, z analizo Jobove življenjske stiske in z razumevanjem pripovedi o trpečem služabniku (Girard, Lefort in Oughourlian 1978, 231–236) in o nasilju, ki je doletelo Jezusa Kristusa (Girard 1999, 237–248). Njegova osrednja trditev je: ljudje vedno stojimo pred skušnjava, da zaradi odprave družbenih napetosti izberemo nemočno žrtev, navadno bolno in trpečo, ki postane kriva vsega zla in je nato umorjena. Odstranitev zla iz družbene srede omogoči odstranitev različnih napetosti in ponovno življenje v miru (Girard 1985, 7–26). Vzrok za takšno logiko tiči v mehanizmu, ki ga René Girard imenuje mimetični mehanizem. Ta pojem Girard predstavi kot razlago hominizacijskega procesa in ga opredeli kot temeljno razliko med živalskimi in človeškimi rituali. Povezuje ga s človekovo željo po posnemanju, z zavistjo, ki ustvarja nove oblike nasilja in sovraštva. S tem pojasni mehanizem tekmovalnosti, skratka vse, kar v družbi ustvarja napetosti in kar se v nekem določenem času razreši v obliki uboja nedolžne žrtve oziroma v izbruhu nasilja.

Girard najbolje prepozna omenjeni mehanizem znotraj evangelijev oziroma v opisih sodbe, trpljenja in smrti Jezusa iz Nazareta. V Novi zavezi imamo štiri opise Kristusovega pasijona, ki niso nič drugega kakor opisi mimetičnega žrtvenega mehanizma. Na eni strani je judovsko ljudstvo, naveličano rimske okupacije, na drugi strani pa izolirano in agresivno judovsko vodstvo (duhovništvo), ki hoče za vsako ceno ohraniti svoj položaj in mir z Rimljani. V ta svet napetosti vstopi prerok iz Nazareta, ki želi ljudi z ljubeznijo vrniti k Bogu. Judovsko vodstvo (npr. farizej Nikodem), Rimljani (rimski stotnik) in judovsko ljudstvo (apostoli in žene) Jezusu izkazujejo iskreno občudovanje in hvaležnost. V nekem trenutku pa postane nevarnost kolektivnega spora tako velika, da jo je treba razbremeniti z žrtvijo. Idejo

žrtvovanjskega mehanizma oziroma rešitve je jasno zaznal véliki duhovnik Kajfa. »Eden izmed njih, Kajfa, ki je bil tisto leto véliki duhovnik, jim je rekel: ›Vi nič ne veste in ne pomislite, da je za vas bolje, da en človek umre za ljudstvo in ne propade ves narod.‹ Tega pa ni rekel sam od sebe, ampak je zato, ker je bil tisto leto véliki duhovnik, prerokoval, da mora Jezus umreti za narod; pa ne samo za narod, temveč tudi zato, da bi razkropljene božje otroke zbral v eno. Od tega dne je bilo torej sklenjeno, da ga usmrtijo.« (Jn 11,49–53) Véliki duhovnik se namreč zaveda spora z Rimljani in med ljudmi, posledica tega pa je nevarnost propada ljudstva in uničenja izraelskih voditeljev. Kajfa spozna, da lahko samo uboj nedolžnega, Jezusa iz Nazareta torej, reši ljudstvo pred propadom in ga znova poveže v eno. Prav to pa naj bi bila temeljna korist mehanizma grešnega kozla. Zanimivo je, da se je Jezus Kristus zavedal tako te odločitve voditeljev kakor tudi mimetičnega družbenega mehanizma. V evangelijih beremo, da Jezus po tem dogodku ni več očitno hodil med Judi, temveč se je s svojimi učenci umaknil v bližnjo puščavo (11,54). Prav tako pa je apostolom večkrat napovedal svojo mučeniško smrt. Bližnje praznovanje judovske pashe v Jeruzalemu postane za Jezusa iz Nazareta odločilno. Preden je vstopil v Jeruzalem, je dejal: »Jeruzalem, Jeruzalem, ki moriš preroke in kamnaš tiste, ki so poslani k tebi!« (Mt 23,37) Veličastni sprejem Jezusa Kristusa kot nedolžne žrtve se v Jeruzalemu v nekaj urah spremeni v kolektivno obsodbo nedolžnega človeka. Tudi nadomestna, premalo nedolžna žrtev (Baraba), ki jo Poncij Pilat ponudi ljudstvu, ni več možna. Kri in življenje se izrazita v besedah ljudstva: »Križan naj bo!« (27,22–23) Pilatov odgovor, naj gre kri na ljudstvo, in njegovo umivanje rok govorita o tem, da je Jezus Kristus nedolžen in po krivici obsojen. Križanje je končno dejanje mehanizma grešnega kozla oziroma uboja nedolžne žrtve, ki vodi včasno družbeno pomiritev. To lahko odkrijemo prav v sovražnem odnosu med Herodom in Pilatom, ki se ob obsodbi in smrti nedolžnega Jezusa Kristusa spoprijateljita (Lk 23,12).

3. Medgeneracijski genocid kot posledica mimetičnega nasilja

Podobnost Kristusovega pasijona z logiko sodobne potrošniške družbe je izredna. Zanj je značilno, da se dogaja v stalni napetosti med politiko, kapitalom, družbo in posamezniki, ki se soočajo z neizpolnjenimi željami in z negativno samopodobo. Želja sodobnega človeka, da kapitalsko obogati, da se s pomočjo farmacije in kozmetične industrije pomlajuje in da skuša ugajati popkulturni zasnovi človeka, se nenehno sooča s skušnjavo posnemanja drugih in z občutkom neizpoljenosti, depresije, z razpadom družinskega življenja in z bivanjsko osiromašeno. Takšna razpetost sodobnega človeka na družbeni ravni ustvarja različne oblike neuspešnosti in nasilja, ki jih ves čas odkrivamo na straneh črne kronike, politične korupcije, vojn in medikalizacije medčloveških odnosov. Takšne napetosti – podobno kakor pri vélikem duhovniku Kajfu – zahtevajo mehanizem žrtve, ki te napetosti že danes na kolektivni in na individualni ravni odpravlja in vzpostavlja

prvotno družbeno enotnost in dolgoročno preživetje. Zanimivo je, da drugače od nekdanjih ideologij, od nacizma, od komunizma in od fašizma, današnja postmoderna družba ne izbira žrtve med odraslimi in zdravimi ljudmi. Zaradi vedno bolj uveljavljenih človekovih pravic sodobna družba išče svoje žrtve predvsem med tistimi, ki teh pravic ne uživajo oziroma je mogoče nanje gledati »objektivno«, se pravi: s stališča tretje osebe. To so danes v prvi vrsti nerojeni otroci in ostareli bolniki v terminalni fazi.

Uničevanje nerojenega življenja in evtanazijsko problematiziranje bolezni in starosti sta izziv za sodobno slovensko družbo. Problem nizke rodnosti, stanje demografske zime in vedno večji finančni pritiski na javne finance so posledica zmanjšane smisla za družinsko in starševsko življenje. Socialni eksperiment, ki se je sredi 20. stoletja v slovenski družbi začel z nastopom revolucije, je na demografski sliki pustil dolgoročen pečat. Državna (nedemokratična) liberalizacija postopkov umetne prekinitve nosečnosti, promoviranje manj rodovitnih alternativnih življenjskih slogov in sistematično izključevanje religije iz javnega življenja so privedli do današnjega stanja, ko se država in družba soočata z negotovo socialno in ekonomsko prihodnostjo. Rešitve za nastali položaj so možne samo ob predpostavki, da se iščejo realne vzroke za nastali družbeni položaj. Enega od vzrokov za razvoj demografske zime je mogoče videti tudi v medgeneracijskem genocidu, ki ga v Sloveniji že desetletja izvajamo na področju nerojenega življenja. Ob tem pa se zdi, da bo predrojstveni genocid v naslednjih letih in desetletjih metamorfoziral v »upokojski genocid«, ki ga bodo različne ideološke skupine promovirale z besedami: dostojanstvena smrt, pravica do odločanja in pravica do neboleče smrti. Z inkarnacijo takšne ideologije se bo slovenska družba še bolj zakoreninila v tako imenovani ideologiji strahu, ko se starši ne bodo bali samo svojih nerojenih otrok, temveč bodo tudi stari starši trepetali pred svojimi otroki.

4. Sklep

Izziv genocida kot stalne skušnjave za človeka in za človeštvo je z nastopom postmoderne družbe še bolj žgoča tema, ker ljudi še bolj spodbuja v odločanje o etičnih vprašanjih. Medgeneracijski genocid kot način razreševanja osebnih in družbenih napetosti je tematika, ki jo je redkokdaj mogoče najti na televizijskih zaslonih ali internetu. Razlog je v tem, da ima medgeneracijski genocid (npr. umetna prekinitve nosečnosti, evtanazija) izvor v osebni in v kolektivni podzavesti, ki se tega fenomena redko zaveda oziroma temu ne želi posvetiti dovolj pozornosti. Razkrivanje mehanizmov, ki odklanjajo nerojeno življenje in problematizirajo življenje ostarelih in onemoglih, je edina možna pot za vzpostavitev bolj pravične in manj nasilne družbe. Vloga religij – še zlasti krščanstva – z izredno sposobnostjo razkrivanja mimetičnih mehanizmov je izjemnega pomena za vzpostavitev zavesti, da življenje vsakega človeka temelji na veri v neločljivo dostojanstvo človeške osebe, o kateri govorita tako Deklaracija človekovih pravic Združenih narodov kakor tudi Evropska konvencija Sveta Evrope o človekovih pravicah ter temeljnih svobo-

ščinah. Čeprav v omenjenih temeljnih pravnih besedilih ni nobene razlike med rojenimi in nerojenimi ljudmi, pa nekatere prevladujoče ideologije odrekajo status človeške osebe tistim ljudem, ki niso rojeni oziroma ki ne (z)morejo izraziti dovolj človeških značilnosti, kakor so na primer govor, delo, zavest, svoboda in osebni interes. Zato je izrednega pomena zavest, da je življenje vsakega človeka nedotakljivo in zaščiteno pred vsemi oblikami diskriminacije. Pomembno je, da se tudi v naši državi vzpostavijo skupine posameznikov in organizacije civilne družbe, ki bodo preventivno opozarjale na nevarnost genocida in se dosledno zavemale za spoštovanje Konvencije za preprečevanje in kaznovanje genocida Združenih narodov (U. N. General Assembly, 1948). To se mora zgoditi na ravni nasilja zoper etnične, verske, rasne in narodne skupine ali pa na ravni nasilja zoper različne generacijske skupine, kakor so nerojeni, otroci, starostniki in bolni. Organizacije, kakor je Genocide Watch, so lahko zgled dobre mednarodne prakse; v prilagojeni obliki bi morala dobiti mesto tudi v naši državi in opozarjati družbo na probleme medgeneracijskega nasilja.

Reference

- Girard, Réne, Guy Lefort in Jean-Michel Oughourlian.** 1978. *Des choses cachées depuis la fondation du monde*. Pariz: Grasset.
- Girard, René.** 1985. *La route antique des hommes pervers*. Pariz: Grasset.
- . 1999. *Je vois Satan tomber comme l'éclair*. Pariz: Grasset.
- Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.** 2010. Informacijski sistem spremljanja fetalnih smrti 2009. Barbara Mihevc Ponikvar in Rudolf Andreja, ur. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.
- Jacob, Michael.** 1999. Pogovor z Renéjem Girardom. *Nova revija*, št. 180/181:142–153.
- U. N. General Assembly.** 1948. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. [Http://www.hrweb.org/legal/genocide.html](http://www.hrweb.org/legal/genocide.html) (pridobljeno 1. 2. 2013).